Купить в Беларуси: http://belveter.by

Прадмова

Дапаможнік змяшчае звесткі па ўсіх раздзелах школьнага курса беларускай мовы ў адпаведнасці з праграмай, з улікам аб'ёму школьных падручнікаў за ўвесь перыяд навучання ў сярэдняй школе і згодна з новымі правіламі беларускай арфаграфіі. Такім чынам, дапаможнік можа быць скарыстаны на пэўным этапе вывучэння беларускай мовы і заключнай падрыхтоўкі да тэсціравання.

У дапаможніку сумяшчаецца тэарэтычны матэрыял для даведак, заданні і тэсты для кантролю, прычым спачатку падаецца тэарэтычная частка з ілюстрацыйным матэрыялам, а пасля — кантрольная частка.

Матэрыял па ўсіх раздзелах і тэмах курса беларускай мовы, падрыхтаваны ў сціслай форме, дапаможа хутка аднавіць і сістэматызаваць неабходныя веды па ўсіх тэмах: «Фанетыка. Арфаэпія. Арфаграфія», «Лексіка», «Словаўтварэнне», «Марфалогія», «Сінтаксіс і пунктуацыя». Тэарэтычна-практычны матэрыял дае падказкі, акцэнтуе на пэўных асаблівасцях правапісу, папярэджвае ад блытаніны. На правілы даецца падрабязнае тлумачэнне для таго, каб вучні і абітурыенты маглі рыхтавацца самастойна.

Прыклады на розныя правілы дапамогуць правесці работу над памылкамі, зробленымі вучнямі па ўсіх тэмах. У канцы дапаможніка прыводзіцца кантрольны тэст для выпрацоўкі практычных навыкаў.

Настаўнік можа выкарыстоўваць матэрыял дапаможніка на факультатыўных занятках, бо прыклады і заданні падабраныя з улікам патрабаванняў цэнтралізаванага тэсціравання па беларускай мове.

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Раздзелы навукі аб мове

I. Фанетыка — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаюцца гукі (іх класіфікацыя, змяненне, чаргаванне) і сродкі гукавой арганізацыі мовы (націск, склад, інтанацыя).

Фанетыка звязана з наступнымі раздзеламі мовазнаўства:

— *графіка* (вывучае сродкі літаратурнай мовы: літары, знакі прыпынку, дэфіс і г. д.);

— *арфаэпія* (вывучае літаратурнае вымаўленне);

— *арфаграфія* (вывучае нормы літаратурнай мовы).

Нормы літаратурнай мовы:

1) арфаэпічныя нормы рэгулююць адзінае вымаўленне гукаў, спалучэнняў гукаў у словах і спалучэннях слоў;

2) акцэнталагічныя нормы рэгулююць месца націску ў словах;

3) словаўтваральныя нормы рэгулююць выбар марфем, іх размяшчэнне і спалучэнне ў слове ў строгай адпаведнасці з правіламі словаўтварэння;

4) граматычныя нормы рэгулююць правільнае формаўтварэнне і словазмяненне часцін мовы;

5) лексічныя нормы рэгулююць правільнасць выбару слова і дарэчнасць яго выкарыстання;

6) фразеалагічныя нормы рэгулююць ужыванне фразеалагізмаў;

7) стылістычныя нормы рэгулююць ужыванне слоў у адпаведнасці са стылямі мовы;

8) сінтаксічныя нормы рэгулююць граматычную сувязь слоў у разнастайных канструкцыях, формы кіравання і дапасавання, правільнасць пабудовы сказаў;

9) пунктуацыйныя нормы рэгулююць пастаноўку знакаў прыпынку;

10) арфаграфічныя нормы рэгулююць унармаванае напісанне слоў і марфем.

II. Лексіка (лексікалогія) — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаецца лексічны склад мовы.

Лексікалогія звязана з наступнымі раздзеламі мовазнаўства:

— *семасіялогія* (вывучае пытанні, звязаныя са значэннем слова);

— *этымалогія* (раскрывае паходжанне слоў);

— *стылістыка* (вывучае спосабы выкарыстання моўных сродкаў у залежнасці ад мэты і характару выказвання);

— *лексікаграфія* (вывучае тэорыю і практыку складання слоўнікаў);

— *фразеалогія* (вывучае і апісвае ўстойлівыя словазлучэнні, іх паходжанне і класіфікацыю);

— *дыялекталогія* (даследуе тэрытарыяльныя гаворкі).

III. Словаўтварэнне — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаюцца структура і спосабы словаўтварэння.

IV. Марфалогія — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаюцца часціны мовы: шэсць самастойных (назоўнік, прыметнік, лічэбнік, займеннік, дзеяслоў, прыслоўе), тры службовыя (злучнік, прыназоўнік, часціца) і выклічнік (не службовая і не самастойная часціна мовы).

Дзеепрыметнік і дзеепрыслоўе — не часціны мовы, а формы дзеяслова.

V. Сінтаксіс — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаюцца будова і значэнне словазлучэнняў і сказаў.

VI. Граматыка — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаецца будова слова і сказа ў мове. Адпаведна гэтаму граматыка падзяляецца на марфалогію і сінтаксіс.

VII. Пунктуацыя — раздзел мовазнаўства, у якім вывучаюцца знакі прыпынку ў пісьмовым тэксце.

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Змест

Прадмова . . . 1
Раздзелы навукі аб мове . . . 2
Пробны тэст . . . 3

ФАНЕТЫКА. АРФАЭПІЯ. АРФАГРАФІЯ . . . 7
Аканне . . . 7
Яканне . . . 10
Дзеканне — [*д*] — [*дз’*] . . . 12
Цеканне — [*т*] — [*ц’*] . . . 12
Правапіс ***у, ў*** . . . 12
Правапіс ***і, ы, й*** . . . 15
Свісцячыя і шыпячыя зычныя . . . 16
Зацвярдзелыя зычныя ***ж, ш, ч, дж, р, ц*** . . . 16
Падоўжаныя зычныя . . . 17
Падваенне зычных . . . 17
Спалучэнне зычных на стыку корня і суфікса . . . 17
Спалучэнне зычных ***дц, тц; дч, тч*** . . . 18
Спалучэнне галосных у запазычаных словах . . . 18
Правапіс змякчальнага мяккага знака . . . 19
Раздзяляльны мяккі знак . . . 21
Апостраф . . . 21
Прыстаўныя гукі . . . 22
Ужыванне вялікай літары . . . 23
Падзел слоў на склады . . . 24
Правілы пераносу слоў . . . 24
Тыпы складоў . . . 25
Націск . . . 25
Прынцыпы беларускага правапісу . . . 25
Заданні па тэме «Фанетыка. Арфаэпія. Арфаграфія» . . . 27
ЛЕКСІКА . . . 29
Амонімы . . . 29
Паронімы . . . 29
Метанімія . . . 29
Сінекдаха . . . 29
Устарэлая лексіка . . . 29
Заданні па тэме «Лексіка» . . . 30
Праца з тэкстам . . . 33
Стылі маўлення . . . 33
Тыпы маўлення . . . 33
Віды сувязі сказаў у тэксце . . . 34
Сродкі сувязі сказаў у тэксце . . . 34
СЛОВАЎТВАРЭННЕ . . . 35
Афіксальныя спосабы словаўтварэння . . . 35
Спосабы складання . . . 35
Марфалагічна-сінтаксічны спосаб словаўтварэння . . . 35
Лексіка-семантычны спосаб словаўтварэння . . . 35
Заданні па тэме «Словаўтварэнне» . . . 36
МАРФАЛОГІЯ . . . 38
НАЗОЎНІК . . . 38
Правапіс канчаткаў назоўнікаў . . . 38
Правапіс складаных назоўнікаў . . . 41
Заданні па тэме «Назоўнік» . . . 42
ПРЫМЕТНІК . . . 43
Ступені параўнання прыметнікаў . . . 45
Правапіс ***не (ня)*** з прыметнікамі . . . 45
Заданні па тэме «Прыметнік» . . . 46
ЛІЧЭБНІК . . . 46
Заданні па тэме «Лічэбнік» . . . 47
ЗАЙМЕННІК . . . 47
Тэст па тэме «Займеннік» . . . 48
ДЗЕЯСЛОЎ . . . 48
Дзеепрыметнік . . . 49
Утварэнне дзеепрыметнікаў . . . 49
Дзеепрыслоўе . . . 50

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Заданні па тэме «ДЗЕЯСЛОЎ» . . . 51
ПРЫСЛОЎЕ . . . 52
Заданні па тэме «ПРЫСЛОЎЕ» . . . 54
ПРЫНАЗОЎНІК . . . 55
ЗЛУЧНІК . . . 56
ЧАСЦІЦА . . . 59
Правапіс часціц . . . 59
Ужыванне часціцы ***ні*** . . . 60
Ужыванне часціцы ***не*** . . . 60
Ужыванне часціц ***не*** і ***ні*** (***ані***) . . . 60
Заданні па тэме «Службовыя часціны мовы» . . . 62
ВЫКЛІЧНІК . . . 64
Заданні па тэме «Выклічнік» . . . 65
СІНТАКСІС І ПУНКТУАЦЫЯ . . . 66
ПРОСТЫ СКАЗ . . . 66
Дзейнік. Спосабы выражэння дзейніка . . . 66
Выказнік. Спосабы выражэння выказніка . . . 68
Даданыя члены сказа . . . 69
Тыпы аднасастаўных сказаў . . . 70
Каардынацыя выказніка і дзейніка ў ліку і родзе . . . 71
Працяжнік паміж членамі сказа . . . 72
Знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі . . . 74
Аднародныя азначэнні . . . 75
Неаднародныя азначэнні . . . 76
Словы, якія не з’яўляюцца аднароднымі членамі сказа . . . 76
Знакі прыпынку ў сказах з абагульняльным словам пры аднародных членах сказа . . . 77
Адасабленне членаў сказа . . . 77
Знакі прыпынку ў сказах с пабочнымі словамі, словазлучэннямі і сказамі . . . 81
Устаўныя канструкцыі . . . 83
Зваротак . . . 83
Параўнальныя звароты і знакі прыпынку пры іх . . . 83
СКЛАДАНЫ СКАЗ . . . 85
Знакі прыпынку ў складаназлучаным сказе . . . 85
Складаназлучаныя сказы з супастаўляльнымі часткамі . . . 86
Складаназалежны сказ . . . 87
Віды даданых сказаў у складаназалежным . . . 88
Складаназалежныя сказы с даданымі акалічнасцямі . . . 90
Складаназалежныя сказы з некалькімі даданымі сказамі . . . 92
Складаназалежныя сказы з паслядоўным падпарадкаваннем . . . 92
Складаназалежныя сказы з сузалежным падпарадкаваннем . . . 93
Складаназалежныя сказы са змешаным падпарадкаваннем . . . 94
Знакі прыпынку ў складаназалежных сказах . . . 94
Знакі прыпынку ў складаных бяззлучнікавых сказах . . . 96
Складаныя сказы з рознымі відамі сувязі (камбінаваныя сказы) . . . 97
ЗНАКІ ПРЫПЫНКУ У СКАЗАХ З ПРОСТАЙ МОВАЙ . . . 98
Ускосная мова . . . 99
Няўласна-простая мова . . . 99
Заданні па тэме «Сінтаксіс і пунктуацыя» . . . 99
ТЭСТ ДЛЯ ВЫПРАЦОЎКІ ПРАКТЫЧНЫХ НАВЫКАЎ . . . 109
АДКАЗЫ . . . 124
Адказы па тэме «Фанетыка. Арфаэпія. Арфаграфія» . . . 124
Адказы па тэме «Лексіка» . . . 125
Адказы па тэме «Словаўтварэнне» . . . 125
Адказы па тэме «Назоўнік» . . . 125
Адказы па тэме «Прыметнік» . . . 126
Адказы па тэме «Лічэбнік» . . . 126
Адказы па тэме «Займеннік» . . . 126
Адказы па тэме «Дзеяслоў» . . . 126
Адказы па тэме «Прыслоўе» . . . 127
Адказы па тэме «Службовыя часціны мовы» . . . 127
Адказы па тэме «Выклічнік» . . . 128
Адказы па тэме «Сінтаксіс і пунктуацыя» . . . 128
Адказы на тэст для выпрацоўкі практычных навыкаў . . . 129

Зак. 347_5923559-1.

Купить в Беларуси: http://belveter.by

Купить в Беларуси: http://belveter.by

УДК 811.161.3(075.3=161.1)
ББК 81.2Беи-922
Э41

С к л а д а л ь н і к **В. І. ГОЛУБ**

Р э ц э н з е н т ы:
доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускай мовы ўстановы адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны»
В. А. Ляшчынская;
настаўнік беларускай мовы і літаратуры вышэйшай катэгорыі СШ № 12 г. Мазыра
К. Дз. Шкробат

Экспрэс-курс. Падрыхтоўка да цэнтралізаванага тэсціравання па беларускай мове / [склад.
Э41 В. І. Голуб.] — Мазыр : Выснова, 2018. — 132 с.
ISBN 978-985-592-355-9.

Дапаможнік зарыентаваны на сістэматызацыю ведаў вучняў па беларускай мове, выпрацоўку ўменняў і навыкаў граматнага пісьма і культуры маўлення. Матэрыял складзены ў адпаведнасці з новымі правіламі беларускай арфаграфіі і выкладаецца лагічна, сістэмна, адпавядае праграмным патрабаванням. Можа выкарыстоўвацца як вучнямі і абітурыентамі для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання, так і настаўнікамі ў якасці дадатковага матэрыялу, дамашняга задання, на факультатыўных занятках.

Прызначаецца вучням, абітурыентам, настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі.

УДК 811.161.3(075.3=161.1)
ББК 81.2Беи-922

Вучэбнае выданне

0+

ЭКСПРЭС-КУРС
ПАДРЫХТОЎКА ДА ЦЭНТРАЛІЗАВАНАГА ТЭСЦІРАВАННЯ ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

С к л а д а л ь н і к **ГОЛУБ** Валянціна Іванаўна

Адказны за выпуск *А. У. Дзянісава*

Падпісана да друку з арыгінал-макета 17.10.2017. Фармат 60x84 1/8. Папера афсетная. Друк лічбавы. Ум. друк. арк. 15,35. Ул.-выд. арк. 10,24. Тыраж 2000 экз. Заказ 347/5923559-1.
Выдавец і паліграфічнае выкананне:
Таварыства з абмежаванай адказнасцю «Выдавецтва «Выснова». Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/517 ад 05.05.2017. Вул. Савецкая, 198-100, 247777, г. Мазыр, Гомельская вобл., Рэспубліка Беларусь. Тэл./факс (0236) 23-70-25. Філіял № 1 ТАА «Выдавецтва «Выснова»: вул. Валадзько, д. 30, пам. 417, 220007, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь. Тэл. (017) 380-41-53, 224-66-89. vysnova.by.
E-mail: book@vysnova.by

ISBN 978-985-592-355-9

© ТАА «Выдавецтва «Выснова», 2018

Купить в Беларуси: http://belveter.by